

функціонують збитково, постійно не вистачає коштів на оновлення та капітальний ремонт рухомого складу, спрацьованість основних виробничих фондів досягла граничного рівня, незадовільно вирішуються питання технічних інновацій і технологічної модернізації. Усе це не дозволяє повною мірою задовольнити транспортні потреби населення та призводить до зниження рівня безпеки перевезення пасажирів. Для стабілізації роботи міського транспорту варто реалізувати комплекс заходів, що створить умови для беззбиткової діяльності суб'єктів господарювання, залучення інвестицій та стабільного розвитку, що в свою чергу призведе до підвищення якості надання послуг.

Список використаних джерел

1. Новікова А.М. Методичні підходи до оцінки розподілу обсягів перевезення пасажирів між видами транспорту // *Автошляховик України – 2014 №5- с.2-5.*
2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2022)
3. Офіційний сайт Чернівецької міської ради URL: <http://map.city.cv.ua/> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Офіційний сайт Комунального підприємства «Чернівецьке тролейбусне управління». URL: <https://trolleybus.cv.ua/> (дата звернення: 20.05.2022).
5. Повний перелік актуальних маршруток Чернівців на карті URL: <https://www.eway.in.ua/ua/cities/chernivtsi/routes> (дата звернення: 20.05.2022).
6. Стан та перспективи розвитку інфраструктури регіонів України URL: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/InfRASTRUKTURA.pdf> (дата звернення: 21.05.2022).

ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В ЯКОСТІ ПЕРЕДУМОВИ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Р.Р. Сливка

roman.slyvka@pnu.edu.ua

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

The publication focuses on geomorphological processes, which can be a prerequisite for territorial and political conflicts between states. Analysis of databases on border conflicts makes it possible to conclude that the following exogenous geomorphological processes contribute to the emergence of territorial disputes: 1) river channel processes (meandering, accumulation of sediments and disappearance of river islands, displacement of the thalweg, emergence and disappearance of channels); 2) anthropogenic processes related to the active influence of man on the terrain and subsequent inconsistency in the interpretation of borderlines by the subjects

of international relations. Endogenous processes associated with seismic activity and its consequence – the appearance of destructive tsunamis are the prerequisites for changing the circumstances of territorial disputes.

Key words: geomorphological processes, contested territories, political geography, geography of conflicts.

Дослідження проблем територіально-політичних суперечностей стає щораз більш актуальним напрямком вітчизняної політичної географії на тлі російсько-української війни, яка розкрила цілий пласт протиріч в сфері політичного і воєнного контролю над простором. Вивчаючи передумови і чинники генези територіальних суперечностей ми повинні звертати увагу не тільки на суспільні відносини, що безумовно мають винятково вагомий вплив на розвиток міждержавних відносин, але і на природні процеси, що часто залишаються в затінку наукових розвідок. Географія територіально-політичних конфліктів, зокрема, має справу із вирішенням складних проблем, що пов'язані із територіальними суперечностями, що виникли внаслідок впливу антропогенних і природних чинників.

У цій публікації прагнемо акцентувати увагу на геоморфологічних процесах, що безумовно можуть бути передумовою територіально-політичних суперечностей між державами.

Загалом проблематика не є новою для політико-географів, вона розкривається в працях іноземних та вітчизняних вчених. Закордоном їй приділяють увагу П. Хенсель [8], М. Собчинський [12], Дж. Дональдсон [7], Р. Каплан [10], Д. Ньюмен [11] та ін. Важливою віхою у закладенні фундаменту географічного вивчення конфліктів стала колективна публікація М. Дністрянського та ін. «Проблеми неврегульованості політичного статусу територій як чинник поглиблення суперечностей у міжнародних відносинах» [1]. Серія публікацій Р. Сливки присвячена цій проблематиці [4,5,6].

Попередньою публікацією, де нами розкривається проблематика ролі природних умов і чинників у розвитку конфліктів є стаття «Вплив змін довкілля на генезу територіально-політичних суперечностей» [6], проте вона дає огляд найрізноманітніших природних чинників. Для розвитку теоретичної основи географії територіально-політичних конфліктів варто більш прискіпливо оцінити роль геоморфологічних процесів.

Територіальна організація конфлікту відбувається під впливом сукупності передумов і чинників. Доцільно виділити три групи чинників розвитку суспільно-географічних процесів: 1) передумови; 2) управлінські чинники; 3) чинники самоорганізації. Пропонуємо розрізняти територіальні суперечності, пов'язані із природними

умовами довкілля: 1) зумовлені складністю делімітації і демаркації кордонів уздовж природних форми об'єктів; 2) спричинені зміною природних умов та пов'язаною із цим інтерпретацією лінії проходження вже наявного кордону. В публікації акцент буде зроблено на останніх.

Аналіз баз даних щодо прикордонних конфліктів дає можливість зробити висновки, що появі територіальних суперечностей сприяють наступні екзогенні геоморфологічні процеси: 1) руслові процеси на прикордонних річках (меандрування, акумуляція відкладів і зникнення річкових островів, зміщення тальвегу, виникнення і зникнення проток); 2) антропогенні процеси, що стосуються активного впливу людини на рельєф прикордонних ділянок та породжену неузгодженість у інтерпретації лінії кордону сусідніми країнами. Передумовою зміни обставин територіальних суперечностей є ендегенні процеси, пов'язані із сейсмічною активністю і її наслідком – появою руйнівних цунамі. Зміна природних умов може вплинути на трактування прилеглими державами належності, правових статусу та режиму території і прилеглих до неї континентального шельфу і акваторії.

Вплив руслових процесів на територіально-політичні суперечності. Акумуляція річкових відкладів сприяє утворенню островів і зміщенню тальвегу та судноплавного фарватеру річок, що спричиняє прикордонні спори. У 2010 Румунія заявила свої претензії на зміну україно-румунського кордону у районі острова Майкан на р. Дунаї у зв'язку з тим, що із часом річковий фарватер обмілів і змістився в сторону українського берега, залишаючи острів на правій стороні судноплавного шляху. Особливості водного режиму та будови річкової долини зумовлюють процеси меандрування та появу прикордонних суперечок вздовж річкових кордонів. Наприклад, велика частина кордону між Хорватією і Сербією проходить уздовж р. Дунай. Сербія вважає, що кордон проходить посередині русла річки. Хорватія наполягає на тому, що кордон має відповідати кадастровим кордонам місцевих муніципалітетів. Ті, у свою чергу, проведенні вздовж русла Дунаю ще у XIX ст., але з того часу воно змістилося на користь Сербії. Ще одним прикладом є непальсько-індійський прикордонний спір із приводу околиць села Суста площею 140 км². Упродовж тривалого часу р. Гандак змінила напрям русла, а село опинилося на східному індійському (згідно Договору Сугалі) березі річки. Меандрування річки Тиси також спричинило втрату Україною із 1961 приблизно 270 гектарів території на користь Румунії.

З XIX ст. існує суперечка щодо точної позиції північно-західного краю кордону між Аргентиною та Парагваєм, що утворюється

напрямок річки Пілкомайю. Суперечка стосується зміни русла річки на 1,5 км. Додатковий прикордонний договір стосовно річки був підписаний Аргентинською Республікою та Республікою Парагвай 1 червня 1945 р., але проблеми, що виникають з невизначеності річки, продовжували залишатися предметом двосторонніх відносин. 8 лютого 1995 року обидві країни підписали угоду про створення Національної комісії з розвитку річкового русла. Незважаючи на цей прогрес, проблеми все ще існують.

Спільний кордон Китаю та Північної Кореї довжиною 1289 км утворений річками Ялуцзян і Туманган. У 1990 р. Китай та Північна Корея розпочали друге спільне прикордонне обстеження та демаркацію. Але ця робота була припинена через розбіжності із визначення суверенітету над кількома островами та піщаними відмілинами обох річок. Незважаючи на те, що в даний час не існує конфліктів на кордоні між Китаєм та Північною Кореєю, в майбутньому існує гіпотетична можливість загострення територіальних суперечностей.

Вплив антропогенних процесів на територіально-політичні суперечності. Бахрейн оголосив про свій намір створити морський шлях 22,5 км між основним островом Бахрейн та о. Гавар, з приводу юрисдикції над яким має територіальну суперечку із Катаром. Останній заявляв, що острів знаходиться лише в декількох метрах від території півострова Катар. Бахрейн вважав, що втрата острова матиме важкі наслідки, оскільки той становить орієнтовно третину площі Бахрейну. Гаварські о-ви мають вирішальне значення для цієї острівної держави як в сенсі розвитку нафтовидобутку, так і туризму. Катар звернувся із клопотанням до Міжнародного Суду (МС) в 1991 р. Як результат, МС визнав належність Гаварських островів Бахрейну. МС також постановив, що катарське судноплавство має права вільного проходу у водах, що відділяють Гавар від інших островів Бахрейну.

Право юрисдикції в межах річки Шатт-ель-Араб часто оскаржувалося Іраком та Іраном. Це було одне з питань, які викликали іраксько-іранський конфлікт у 1980 р. Річка протікає по широкій, болотистій дельті, але болота в Іраку були осушені на початку 1990-х років, щоб збільшити державний контроль над етнічною групою болотяних арабів (мешканців месопотамських боліт на південному сході Іраку). Відновлення боліт почалося в 2003 р. після окупації Іраку силами міжнародної коаліції під проводом США. Ірак та Іран осперюють права на мореплавання в Шатт-ель-Арабі.

Джохорська протока розділяє Республіку Сінгапур та район Джохор у південній частині Малайського півострова. З кінця 1990-х рр.

Малайзія стверджувала, що меліоративні роботи на Сінгапурі змінили природний потік морських вод у протоці. У 2005 р. ситуація була врегульована зацікавленими країнами у судовому порядку.

Гібралтару, що наділений широкою автономією від Великої Британії, вирішив спорудити штучний риф у прибережних водах. Для цього на дно бухти біля берегів скелі скинули 70 бетонних блоків з металевими шипами. Іспанські поліцейські судна, намагаючись зірвати початок робіт, нібито порушили британські територіальні води. У 2013 р. Іспанія звинуватила британську заморську територію Гібралтар у встановленні штучного рифу у чужих водах і в порушенні законодавства ЄС про захист навколишнього середовища. Як заявляє Іспанія, штучний риф унеможливить традиційне в цьому районі рибальство, оскільки призведе до псування риболовних сіток, порушить пересування риби й спричинить екологічні проблеми. Гібралтар, у свою чергу, стверджує, що будівництво рифу відбувається в британських водах і розпочате саме з природоохоронною метою для захисту й розвитку морської фауни [3].

Людина штучно змінювала географічне положення півостровів шляхом спорудження пересипів, каналів і мостів. У XVI ст., під час колонізації португальцями о. Макао був поєднаний із материковим Китаєм піщаним пересипом, що перетворило його на півострів. У 2002 році влада РФ шляхом будівництва піщаної коси до українського о. Тузла в Керченській протоці безуспішно намагалась вирішити на свою користь територіальний спір з приводу розмежування акваторії протоки. Під час окупації Криму Росія незаконно спорудила Керченський міст між Таманським та Кримським півостровами через Тузлинську косу і острів Тузла. Це посприяло кращому сполученню РФ із анексованим Кримом, збільшенню його воєнно-стратегічної цінності і зменшенню залежності від України. Кримський міст суттєво обмежив доступ до українських портів Приазов'я. Сам факт його спорудження є грубим порушенням міжнародного права у частині «Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки» від 2003 року та правил мирного проходу суден через міжнародні протоки, що обумовлені Конвенцією ООН із морського права від 1982 року [5].

Зовнішньополітична криза 2017 р. у відносинах між Саудівською Аравією та Катаром сприяла появі саудівського проекту спорудження морського каналу поперек перешийка катарського півострова, що в перспективі мало б ізолювати півострівну державу і перетворити її на острів. Подібні ідеї висловлювались в Україні із приводу доцільності

існування каналу уперек Перекопського перешийку [5, с.43]. Проект спорудження Польщею каналу на Віслинській/Балтійській косі дозволить цій країні суттєво покращити своє політико-географічне положення шляхом отримання безпосереднього доступу до Балтійського моря і уникнути імовірного блокування проходу суден Росією.

Протистояння між прибережними країнами у Південнокитайському морі пов'язане із відмінним тлумаченням меж територіальних вод сторонами цього багатостороннього регіонального конфлікту. Малайзія, Тайвань і в першу чергу КНР вдалися до «територіального розширення» – створення наливних територій. Ніхто не перевершить швидкості і масштабів, з якими Китай просуває свої проекти, створивши до сьогодні 1294 наливних гектарів. Ці природні й штучні острови дадуть змогу КНР здійснювати безперервне морське й повітряне патрулювання Південнокитайського моря [2, с.169].

Вплив стихійних лих на територіально-політичні суперечності. Острів Талапатті утворився після циклону в Бенгальській затоці у 1970. Індія та Бангладеш висунули претензії на володіння ним, адже визначення статусу острова могло вплинути на проведення лінії морського кордону і розподіл ресурсів дна Бенгальської затоки. Вирішення цього спору було делеговане Постійному арбітражному трибуналу (судовий орган ООН), який передав острів Індії у 2010. У тому ж році вченими зафіксовано його затоплення через підняття рівня Світового океану і, відповідно, зник об'єкт та предмет міждержавного територіального спору.

Отже, як ми могли пересвідчитися, геоморфологічні процеси можуть створити необхідні передумови для виникнення міждержавних територіально-політичних суперечностей у прикордонних регіонах. Політизація цих суперечностей пояснюється тим, що кожна країна розглядає імовірну втрату контролю над частиною суверенної території з позиції національного престижу, економічних, воєнних та геополітичних інтересів. Є численні приклади цивілізованого, мирного вирішення такого типу суперечностей із залученням МС та арбітражних установ. Обмін ділянками прикордонної території, їх викуп, концесія чи оренда – цілком достатні механізми для безконфліктного вирішення протиріч, що виникають. Проілюстровані в статті приклади територіально-політичних суперечностей засвідчують тісний зв'язок між природними та суспільними процесами у формуванні політичної карти світу, принаймні на сусідському рівні. Існує потужний конструктивно-географічний потенціал у політико-географічних дослідженнях генези, поширення і врегулювання конфліктів.

Список використаних джерел

1. Дністрянський М., Копачинська Г., Дністрянська Н. Проблеми неврегульованості політичного статусу територій як чинник поглиблення суперечностей у міжнародних відносинах. Економічна та соціальна географія. Наукові записки. 2021. № 2. С. 74-81.
2. Єрґін Д. Нова карта світу. Енергетика, клімат, конфлікти. К. Лабораторія. 2022. 488 с.
3. Загоруйко Ю. Боротьба за скелю, Дзеркало тижня. 2013. 22 серпня. URL: https://zn.ua/ukr/international/borotba-za-skelyu_.html
4. Сливка Р. Понятійна основа географії територіально-політичних конфліктів. Сучасні напрямки розвитку географії України: Монографія / за заг. редакцією проф. Лозинського Р. М. Львів. 2022. С. 226–261.
5. Сливка Р. Вразливість півостровів щодо прояву територіально-політичних конфліктів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. 2019. Випуск 10. С. 67-75.
6. Сливка Р. Вплив змін довкілля на тенезу територіально-політичних суперечностей. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. 2019. Випуск 10. С. 67-75.
7. Donaldson J. Re-thinking international boundary practices: moving away from "edge". In: Fiona McConnel, Nick Megoran, Philippa Williams, eds. Geographies of peace. London, New-York. I. B. Tauris. 2014. С. 63–74.
8. Hensel P. R. Territory: Theory and Evidence on Geography and Conflict [Електронний ресурс] / Paul R. Hensel // John A. Vasquez, ed., What Do We Know about War? Boulder, CO: Rowman and Littlefield, forthcoming. 2000. URL: <http://www.paulhensel.org/Research/terr2000.pdf>.
9. Kaikobad K. Interpretation and Revision of Boundary Decisions. Cambridge, 2007.
10. Kaplan R.D. The Revenge of Geography: what the map tells us about coming conflicts and the battle against fate / Robert D. Kaplan. New York: Random House Trade Paperbacks, 2012. 414 p.
11. Newman, D. Borders and Conflict Resolution. In: Thomas Wilson and Hastings Donnan, eds., A Companion to Border Studies, Blackwell. 2012. Chap. 14, P. 249- 265.
12. Sobczyński M. Zmiany polityczne, terytorialne i spory graniczne w Europie Środkowo-Wschodniej po 1989 r. W: Eberhardt Piotr (red.), Studia nad Geopolityką XX wieku, Prace Geograficzne. Warszawa. IGI PZ PAN. 2013. S. 181-233.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОДИМИРЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І. В. Ванда, Л. П. Луковець

iryna.vanda@lnu.edu.ua, lina.lukovets@lnu.edu.ua

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

The article examines the components of geographical potential of Volodymyrets town territorial community of Varash rayon of Rivne oblast. The main features of natural attributes (in particular, natural resources), societal attributes (development of the territory, demographic, social, economic aspects), spacial attributes and relations (structure and size of the